

ETIKA V REHABILITACIJSKI PSIHOLOGIJI ETHICS IN REHABILITATION PSYCHOLOGY

dr. Urša Čižman Štaba, spec. klin. psih., dr. Barbara Starovasnik Žagavec, spec. klin. psih.
Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije – Soča, Ljubljana

Povzetek

Kodeks psihološke etike po standardih Ameriške psihološke organizacije opredeljujejo naslednja načela: načelo dobrobiti in skrbi, načelo zaupnosti in odgovornosti, načelo integritete, načelo pristojnosti in načelo spoštovanja človekovih pravic. Psiholog je poleg omenjenih načel dolžan spoštovati tudi zakonodajo na področju civilnega prava, človekovih pravic ter hkrati zagotavljati osnovno svobodo posameznika v iskanju in doživljanju, raziskovanju, poučevanju ter objavljanju. Biti etičen v pravem pomenu besede tako pomeni celokupno doživetje oz. doživljanje posameznika kot unikum z vsemi značilnostmi in posebnostmi, s funkcioniranjem in z vedenjem ter posledicami le-tega. To hkrati pomeni, da etičnost psihologovega dela težko opredelimo skozi različne veje psihologije, saj ga omenjena načela vežejo povsod v njegovem poklicnem udejstvovanju (podjetja, šole, zdravstveni in rehabilitacijski programi). Zaradi kulturoloških in antropoloških posebnosti velja za slovenski prostor izpostaviti področja problematike dvojnih odnosov, varovanja podatkov in posredovanje informacij s strani psihologa ter način raziskovalnega dela.

Ključne besede:

etičnost; načela; kompetence; dvojni odnosi; podatki

Abstract

The American Psychological Association Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct define the following general principles: Beneficence and Nonmaleficence, Fidelity and Responsibility, Integrity, Justice and Respect for People's Rights and Dignity. Psychologists respect and protect civil and human rights and the central importance of freedom of inquiry and expression in research, teaching, and publication. They strive to help the public in developing informed judgments and choices concerning human behavior. Ethics Code provides a common set of principles and standards upon which psychologists build their professional and scientific work regardless of their professional work field (e.g., in organisations, schools, health care or rehabilitation programs). Because of anthropological and cultural aspects, psychologist in Slovenia are particularly concerned about ethical standards in dual relationship matters, the collecting and protecting psychometric data and research.

Key words:

ethics; principles; competences; dual relationships; personal data

UVOD

Psihologi smo zavezani k znanstvenemu in profesionalnemu pristopu v razumevanju človeškega vedenja in doživljanja, odnosa do sebe in drugih. Besede »etičnost, etično vedenje, etično obnašanje in obravnava« se prepogosto zlorabljajo in izgubljajo na pomembnosti ali pa ostaja zastopana le na ravni ustrezne rabe psihodiagnostičnih pripomočkov ter posredovanja podatkov. V resnici predstavlja etika v psihologiji mnogo več. Osnovno načelo psihološkega delovanja naj bi bilo uporabiti vsa razpoložljiva in pridobljena znanja pri opolnomočenju posameznika za izboljšanje njegove kakovosti življenja v obstoječih družbenih okvirih. Zato je psiholog dolžan spoštovati zakonodajo na področju civilnega prava, človekovih pravic ter hkrati zagotavljati osnovno svobodo

posameznika v iskanju in doživljanju, raziskovanju, poučevanju ter objavljanju. Biti etičen v pravem pomenu besede tako pomeni celokupno doživetje oz. doživljanje posameznika kot unikum z vsemi značilnostmi in posebnostmi, s funkcioniranjem in z vedenjem ter posledicami le-tega (1). Zato se težko opredelimo le na področje »rehabilitacijske psihologije«, saj tako Kodeks psihološke etike kot ostali formalni zakoni družbe opredeljujejo in se vežejo na vsa psihologova področja dela kot tudi različne veje psihologije. Izjema je morda le forenzična psihologija s svojimi posebnostmi glede obveznosti do klientov in veje zakonodaje (1).

Kodeks psihološke etike po standardih Ameriške psihološke organizacije (American Psychological Association) opredeljujejo naslednja načela: (A) načelo dobrobiti in skrbi, (B) načelo zaupno-

sti in odgovornosti, (C) načelo integritete, (D) načelo pristojnosti in (E) načelo spoštovanja človekovih pravic (1).

Načelo A; Psihološka stroka mora stremeti k zagotavljanju dobrobiti »uporabnikov psiholoških storitev« (tj. klienta, pacienta, otroka, družine, skupin ...). Pri izvajanju storitev se mora psiholog ravnati po načelu zagotavljanja tako telesne kot duševne varnosti in spoštovanja zasebnosti ter pravic tistega, ki mu nudi neposredno obravnavo. Če pride do konflikta med psihologovimi obveznostmi in skrbmi/prepričanji ali doživljanji na drugi strani, je potrebno takšne konflikte reševati v najbolj odgovorni meri s čim manjšo škodo za posameznika, ki je uporabnik psiholoških storitev oz. zmanjšati tveganje na najmanjšo možno mero. To pomeni, da je psiholog dolžan zaščititi svojega klienta pred osebnimi (psihologova doživljanja, travme, stres ...), socialnimi (nasilje v družini, zlorabe ...), organizacijskimi (sistemska zagotavljanje psihološke pomoči ...) ali političnimi dejavniki (družbeno politična prepričanja, stigme ...), ki bi lahko škodljivo vplivali na obravnavo. Prav tako je dolžan skrbeti za lastno psihofizično dobrobit in zdravje z namenom, da bi lahko zagotavljal psihološke storitve na najvišji možni ravni (1).

Načelo B; Načelo zaupnosti in odgovornosti je psiholog dolžan zagotoviti z vzpostavljanjem kakovostnih odnosov in zaupanja v svoji delovni praksi. Zavedati se mora svojih profesionalnih in znanstvenih odgovornosti do družbe oz. do različnih skupnosti, s katerimi prihaja v stik. Izogiba se povzročanju škode, za svoje delovanje je v celoti odgovoren in obenem v največji možni meri zagotavlja tudi, da njegovo strokovno delovanje ni zlorabljeno. Načelo opredeljuje zagotavljanje visoke ravni strokovnega in znanstvenega dela, izogibanje povzročanju škode, podaljšano skrb za celovitost obravnave, razširjeno odgovornost mentorstva in supervizije ter tudi razreševanje etičnih dilem (1).

Načelo C; Integriteta psihološkega poklica mora po Kodeksu psihološke etike stremeti k promoviranju točnosti, poštenosti in resničnosti v raziskavah, poučevanju in izvajanju psihološke prakse. V vseh teh dejavnostih psiholog ne sme potvarjati rezultatov ali biti kakor koli del prevare, namerne zlorabe podatkov ali dejstev. V primerih, ko drugače ni možno in je dana obljuba, jo je psiholog dolžan držati. Sicer pa se mora psiholog izvzeti iz posredovanja nejasnih sporočil, obljub itd. Etično opravičljivo je namerno zavajanje le v izjemnih primerih, ko je dobrobit za zdravje uporabnika psiholoških storitev neprimerno večja od škode, ki jo lahko takšno zavajanje podatkov povzroči. Psiholog je v teh primerih dolžan zagotoviti primerno skrb za klienta, upoštevati možne posledice in prevzeti vso odgovornost z namenom popraviljanja dolgoročne škode, ki je lahko nastala kot posledica omenjenega dejanja oz. rabe tovrstnih tehnik (1).

Načelo D; Psiholog si prizadeva, da pri svojem delu doseže in vzdržuje najvišjo raven pristojnosti.

Pri tem se zaveda omejitev svojih pristojnosti in meja svojih izkušenj.

Opravlja samo takšno psihološko dejavnost in pri tem uporablja samo tiste psihološke metode in tehnike, za katere je izobražen s

študijem, usposobljen in ima ustrezne izkušnje. Ob tem je potreben stalni strokovni razvoj ter preverjanje zmožnosti za opravljanje psihološkega poklica (1).

Načelo E; Spoštovanje človekovih pravic in dostojanstva, pravice do zasebnosti, zaupnosti in samo opredeljevanja.

Seveda se mora psiholog tudi zavedati, da je občasno potrebno preveriti in tudi zaobiti omenjeno načelo, kadar imamo opravka z zmanjšano sposobnostjo odločanja ali resnim ogrožanjem zdravja pacienta, zdravja drugih ali ogroženih skupin (bolnikov, otrok, živali). Prav tako mora biti psiholog širok v svojem dojetanju različnih kulturoloških, individualnih ali drugih prepričanj (o starosti, spolu, identiteti, rasi, etnični pripadnosti, kulturi, nacionalnosti, religiji, spolni usmeritvi, telesni nezmožnosti, jeziku in socio-ekonomskem statusu); ta prepričanja mora upoštevati pri delu s pripadniki različnih skupin. Naloga psihologa je tako, da zmanjša vpliv prej omenjenih dejavnikov na svoje delo in z miselnim uvidom dejavno prispeva k izvajanju osveščanja drugih (1).

ETIČNI STANDARDI

Poleg načel etični kodeks vključuje šest splošnih standardnih delov, ki se uporabljajo za vse psihološke dejavnosti: (1) reševanje etičnih vprašanj; (2) kompetence; (3) človeški odnosi; (4) zasebnost in zaupnost; (5) oglaševanje in druge javne izjave ter (6) vzdrževanje in zaščita dokumentacije. Ti standardi določajo opravila v široki paleti znanstvenega in strokovnega dela psihologov. Obstajajo štiri dodatni standardi, ki odražajo posebne dejavnosti psihologov: (1) izobraževanje in usposabljanje; (2) raziskovanje in objavlanje; (3) diagnostika in (4) terapija (1, 2).

V naslednjih poglavjih bomo skušali pojasniti nekatere standarde in smernice za delo, ki so morda še najbolj izpostavljeni ravno v rehabilitacijski psihologiji.

Psihološke intervencije

Etično vedenje v psihoterapiji poudarja razumevanje vzrokov težav in pomoč posameznikom, da se lažje spoprimejo z okoljem in svojimi težavami.

Pred začetkom terapije je klinični psiholog dolžan razložiti klientu naravo obravnave, pričakovane spremembe, časovni in finančni okvir ter poudariti zaupnost podatkov. Terapevt obvesti svojega klienta, če je še v fazi usposabljanja in zagotovi podrobnosti o svojem supervizorju oz. mentorju. Pred pričetkom obravnave je potrebno podati informirano privolitev. Klient prosto in kadar koli izbira, ali bo v obravnavo oz. kasneje psihoterapijo vstopil, z njo nadaljeval ali jo kadar koli prekinil. To pomeni, da je klient sposoben dati soglasje, da se strinja s pričetkom terapije, ima pomembne informacije v zvezi s postopkom, je privolil svobodno in brez dodatnega vpliva in da je bila ta privolitev dokumentirana. Kadar je klient pravno nesposoben dati soglasje, dovoljenje poda zakoniti skrbnik. Klinični psiholog razloži postopek v jeziku, ki je klientu razumljiv in upošteva klientove preference in koristi (1 - 3).

Klinični psiholog ne vstopa v intimni odnos s klientom v času terapije in vsaj dve leti po končani terapiji, prav tako nima intimnih odnosov z njegovimi sorodniki. Z nekdanjimi partnerji ne vstopa v terapevtski odnos (to je še posebej podrobneje razloženo v poglavju o »dvojnih odnosih«).

Če je psihološka obravnava prekinjena zaradi različnih dejavnikov, kot je npr. bolezen terapevta, nedostopnost ali premestitev, jo je potrebno nadomestiti s primerno nadaljnjo obravnavo. Obravnava oz. psihoterapija je zaključena, ko postane jasno, da klient ne potrebuje več terapije, ko nima več koristi ali je zaradi nje oškodovan (3).

Zasebnost, zaupnost in varstvo podatkov

Ljudje so včasih upravičeno v skrbeh glede baz podatkov, v katere so vključeni njihovi rezultati, in glede možnosti, da le-ti pridejo v roke nepoklicanim in nepooblaščenim osebam. Klinični psihologi imajo odgovornost vzdrževati in ohranjati njihove zapise, prav tako si prizadevajo ustvariti zapise, ki so skladni z visoko kakovostnim strokovnim delom.

V arhivih se priporoča hramba dokumentov 10 let, za otroke pa do polnoletnosti (1, 2). Pri tem moramo biti pozorni, da ne pride do uporabe zastarelih podatkov. Uničenje arhivov naj poteka tako, da zaupnost podatkov ne bo ogrožena.

Kartoteke morajo biti zaščitene tako, da nihče ne vidi beležke o posamezniku brez posebnega dovoljenja odgovornega strokovnjaka.

Pri računalniških bazah podatkov je priporočljivo, da rezultate in osebne podatke hranimo v ločenih bazah, šifrant za povezavo obeh datotek pa hranimo tako, da ima dostop do njega le pooblaščen oseba (1, 2).

Klinični psiholog posreduje objektivne, celovite in pravilne informacije. Rezultatov preizkušenj ne smemo posredovati drugim osebam, agenciji ali ustanovi brez dovoljenja klienta, razen v primeru, ko je potrebno koga opozoriti pred fizično nevarnostjo ali ko je testiranje naročila ustanova s sodnimi pooblastili. Rezultati in njihova interpretacija imajo lahko pomembne posledice za klientovo prihodnost, zato mu (ali njegovemu zakonitemu zastopniku) morajo biti predstavljene v razumljivi obliki. Izjema je, kadar je klient oseba z motnjo v duševnem razvoju ali drugimi motnjami podobnega spektra; ko lahko dobljeni rezultati osebo vznemirijo ali ko je za razumevanje rezultatov potrebno posebno usposabljanje. Klient mora biti obveščen o možnostih in postopkih oporekanja poročilu o testiranju. Ti postopki in načini jim morajo biti na voljo. Rezultat, ki bi se na primer pokazal kot neveljaven, mora biti izbrisan iz poročila (1 - 3).

Podatki o klientu so njegova last. Prav tako ima klient pravico do vpogleda v kartoteko, zato morajo biti zapisi primerno urejeni. Glede na pravice klientov do zasebnosti in zaupnosti je potrebno že v začetku obravnave opredeliti, katere informacije bomo posredovali in komu. Če je klient opravilno nesposoben ali je

mladoletna oseba, imajo dostop do podatkov starši oz. skrbniki. O dostopu družinskih članov otrok do podatkov je potreben vnaprejšnji dogovor, katere informacije bodo dostopne. Če gre za odrasle osebe, te zahteve zavrnilo, razen v primerih neposredne nevarnosti ali nesposobnosti klienta. Dostop ima najprej partner, nato polnoletni otrok, starši, stari starši in sorojenci (1, 2).

Kadar se pojavi tretja stranka, npr. zavarovalnica, ki zahteva informacije o poteku obravnave, mora psiholog pridobiti klientovo dovoljenje, ki temelji na poznavanju posledic te odločitve. Klienta je potrebno vnaprej opozoriti, katere podatke smo dolžni posredovati zavarovalnici (1, 2).

Če organizacija, v kateri smo zaposleni, zahteva kršitev etike pri posredovanju podatkov, mora psiholog obvestiti vse vpletene o etični odgovornosti. Ravna se po svoji vesti in strokovnem etičnem kodeksu (1, 2).

Multipli/več-osni odnosi

Slovenija je majhna dežela. Kot takšna je žal najbolj podvržena ravno kršenju tega etičnega načela, saj obstaja mnogo sorodstvenih vezi, bližnjih, daljnih ali celo nepoznanih. »Multipli, dvojni« ali odnosi na več ravneh se pojavljajo, ko je psiholog na eni strani v profesionalni vlogi z osebo in

1. je hkrati z isto osebo v drugi vlogi zunaj obravnave;
2. je hkrati v bližnjem odnosu z osebo, ki je v tesnem ali celo sorodstvenem razmerju s konkretno osebo v psihološki obravnavi ali
3. namerava psiholog v bližnji prihodnosti razviti odnos s to konkretno osebo ali njenim bližnjim prijateljem/sorodnikom.

V praksi bi to pomenilo, da v obravnavo ne smemo vzeti nekoga, ki je naš dober prijatelj, sodelavec ali bližnji znanec (ad 1), prav tako je neetično vzeti v obravnavo sorodnika našega najboljšega prijatelja (se pravi moža, ženo, brata, sestro, mamo, očeta ...) ali kako drugače z njim tesno povezano osebo (npr. najboljšo prijateljico naše mame itd.) (ad 2). Nazadnje je neetično profesionalno vstopati v odnos/rehabilitacijo z nekom, ki bo npr. v bližnji prihodnosti postal naš sorodnik (recimo sestro našega zaročenca, bodočo taščo itd.) (ad 3). Najlažje se je sploh izogniti vsakršnim bližnjim ali sorodstvenim relacijam znotraj terapevtske obravnave. Takšni dvojni odnosi so za učinkovitost zdravljenja škodljivi in podirajo zdrave meje terapevtskega odnosa znotraj rehabilitacijskega procesa. V le izjemnih situacijah, ki pa morajo biti objektivno opravičljive in razumne, lahko psiholog tudi prekrši omenjeno načelo, vendar se mora pri tem zavedati morebitnega tveganja za svoje delo (npr. če ni nikogar drugega, ki bi to delo lahko opravil namesto nas, kadar problem ni visoko emocionalno nasičen in je lahko že preprosti ukrep dovolj za razrešitev stanja, npr. da podamo informacijo, kako postopati v primeru iskanja obravnave za odločanje glede prilagoditev na delovnem mestu ...). Če se dvojni odnosi odkrijejo naknadno oz. kasneje in jih psiholog ni mogel predvideti, je pomembno, da čimprej in na najmanj občutljiv način prekine ta odnos ter se sklicuje na Kodeks

psihološke etike. Kadar pa nastanejo okoliščine, ki pravno in formalno zavezujejo psihologa, da prekrši omenjeno načelo ter vstopa v postopke sodne narave, je potrebno najprej zaščititi interes klienta in zagotoviti ustrezno stopnjo zaščite podatkov ter v teh okvirih tudi delovati (vse povzeto po 1, 2).

Potrebno je vedeti še nekaj. Niso vsaki odnosi, ki kršijo meje intimnega prostora, tudi dvojni odnosi. Če gremo npr. z bolnikom v trgovino, da bi ga naučili boljše organizacije v prostoru itd., to ne pomeni, da skušamo z njim vstopati v neko socialno sfero njegovega življenja. Prav tako je npr. značilno, da različne kulture oz. skupine ljudi dopuščajo različno vstopanje v odnos. Medtem ko se zdi narodom iz npr. Latinske Amerike ipd. povsem običajno objeti s terapevtom, mu ponuditi večje darilo ali kaj podobnega, je za narode severno od ekvatorja to lahko že znak seksualizacije odnosa oz. neprimerno zastopanje svoje profesionalne vloge. Večsni odnosi so drugače razumljeni znotraj različnih vej psihoterapevtske pomoči. V vedenjsko-kognitivnih smereh je pomembno aktivno spraševanje o problemu, kar nujno ne pomeni, da kršimo posameznikov intimni prostor. Medtem pa je na drugi strani pri psihoanalitični vrsti obravnave to hud prekršek. Različne veje psihoterapevtskih smeri imajo tako tudi nekoliko različna mnenja glede dvojnega odnosa, preseganja mej itd (1, 2).

Psihometrija in podatki

Klinični psihologi uporabljajo le tista psihodiagnostična sredstva, za katera so prepričani o njihovi zanesljivosti, veljavnosti, standardizaciji in izidih študij. Osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev za uporabo testov in njihovo interpretacijo, ne smejo imeti dostopa do testnega materiala ali surovih rezultatov. Rezultati so razloženi klientu (stranki, pravni skrbnik, šola itd.) na način, ki je enostaven in ga v celoti razume.

Teste z zastarelimi ali neveljavnimi normami ne smemo interpretirati in o njih poročati. Končna poročila temeljijo na podatkih, ki zagotavljajo ustrezno utemeljitev dobljenih ugotovitev. Če obstajajo kakršni koli dvomi o točnosti ugotovitve, to v poročilu tudi navedemo. Na podlagi vira napotitve obstaja jasno stališče o tem, kdo bo obveščen o rezultatih preizkusa (1).

Testni podatki vključujejo rezultate posameznikovega testiranja, neobdelane podatke na preizkusih, zapiske, pisna ali računalniško generirana poročila, globalne rezultate ali individualno normirane rezultate, testne protokole, priločnike, testne materiale in ključ za vrednotenje. Klinični psihologi ali njihove institucije morajo imeti formalna pravila za shranjevanje, pregled in objavo podatkov o preskusih. Informirano soglasje je potrebno dobiti od testirancev ali njihovih zakonitih zastopnikov. Informacije morajo vključevati razloge za testiranje, kakšen je njihov namen uporabe, razpon možnih posledic, katere informacije bodo dalje posredovane in komu (1).

Ko klinični psiholog v rehabilitacijskem timu poroča, informira ali pojasnjuje karkoli, kar se nanaša na njegovega klienta, poskrbi za smiselne omejitve podatkov in v primeru objavljanja zagotovi anonimnost podatkov. V primeru zakonite zahteve ali upravičene

potrebe po razkritju podatkov klinični psiholog razkrije samo vsebine, ki so neposredno povezane s potrebo ali zahtevo. Od obveznosti popolnega ščitenja podatkov sme odstopiti le v izjemnih primerih (ko je ogroženo življenje klienta ali življenje drugih ljudi ali ko gre za zlorabo otrok). Klinični psiholog je dolžan klienta seznaniti s temi izjemami na začetku poklicnega odnosa (1).

Razkritje podatkov o preskusih tretji osebi (brez soglasja) se opravi le, če je testiranje določeno z zakonom ali izvedeno kot del postopka sprejema ali preverjanja.

Pomembno etično vprašanje na področju psihometrije je, ali naj klientu pokažemo surove, neobdelane podatke. Klient ima pravico do neobdelanih podatkov preizkušenj in natančne pojasnitve rezultatov (2).

Raziskava o etičnih prepričanjih in vedenju psihologov (4) je pokazala, da jih 37 % meni, da je potrebno hraniti surove podatke psihodiagnostičnih preizkušenj klientov, od tega jih 30 % to redno izvaja. Tubbs in Pomerantz (5) sta ugotovila, da kar 45 % psihologov ne razkrije klientom surovih rezultatov, pridobljenih na testnih preizkušnjah.

Raziskovanje v psihologiji

Načrt vsake raziskave mora psiholog posebej oceniti glede na skladnost z etičnimi načeli o varovanju raziskovančeve koristi in spoštovanju njegove osebnosti. V odnosu med raziskovalcem in udeležencem mora biti odkritost in poštenost (1, 2).

Udeležba pri raziskovanju mora biti prostovoljna. Sodelovanje brez pristanka ni sprejemljivo. Nihče ne sme in ne more prisiliti niti psihologa niti njegovega klienta k raziskovanju ali preiskovanju. V vsakem trenutku lahko posameznik sodelovanje prekine (1, 2).

Udeleženci raziskave morajo biti ustrezno informirani o raziskavi. Seznanjeni morajo biti z možnimi posledicami ali tveganjem raziskovanja. Raziskave, katerih narava je takšna, da terja šele poznejše seznanjanje s pravim namenom raziskovanja, morajo biti etično sprejemljive in v vsakem pogledu neškodljive (1, 2).

Udeleženca je potrebno seznaniti z vsemi značilnostmi raziskave, ki bi lahko vplivale na pripravljenost za sodelovanje, ter pojasniti vse vidike raziskave, za katere se zanima. Spoštovati mora posameznikovo svobodo, da odkloni nadaljnje sodelovanje v raziskavi, ter ga na to možnost opozoriti. Raziskovalni postopki, ki bi lahko resneje oz. trajneje škodili, se ne smejo uporabiti (1,2).

Raziskovalni podatki so zaščiteni. Zagotovljena je stroga zaupnost osebnih podatkov. Osebnosti podatki se lahko objavijo le z izrecnim pristankom. Ko raziskovalec dobi želene podatke, mora udeležencu v celoti pojasniti naravo raziskave ter odstraniti vse možne zmote, ki bi lahko nastale. Za podatke o posameznikih, dobljene z naravnim opazovanjem na javnih krajih, velja načelo poklicne tajnosti. Naravno opazovanje v zasebnih prostorih lahko poteka le s privolitvijo udeležencev. Pri delu z osebami, ki sodelujejo v poskusih in z osebami, ki iščejo psihološko pomoč, moramo

predvsem upoštevati njihov osebni in človeški blagor, čast in dostojanstvo. Zaščititi jih je treba pred vsako duševno, moralno ali telesno škodo (1, 2).

Raziskovalec je odgovoren za svoje obnašanje in za morebitno škodo, ki jo povzroči. Pri tem je vodja raziskovanja odgovoren tudi za strokovnost in etičnost obnašanja svojih sodelavcev in pomočnikov, obenem pa so seveda tudi oni sami odgovorni za svoje obnašanje (1, 2).

Primer zlorabe udeležencev s povzročanjem stresa in neprimernim poseganjem v njihovo zasebnost je Milgramov eksperiment uboganja (6). Poskusi so merili pripravljenost udeležencev ubogati avtoriteto, ki jim je ukazala, naj storijo dejanje, s katerim kršijo lastne moralne norme (6). Glavni očitki raziskave so bili siljenje udeležence v dejanja, ki jih nikoli ne bi storili v resničnem življenju, zmanjševanje samospoštovanja udeležencev s prikazom, kako zlobnih dejanj so zmožni, povzročitev škode v percepciji samega sebe, izzivanje ekstremnih čustvenih reakcij (6).

ZAKLJUČEK

V prispevku so prikazana vsa pomembna etična načela in standardni deli Kodeksa psihološke etike, kot ga priznava Ameriško združenje psihologov (APA) in po katerem povzema tudi slovenski Kodeks psihološke etike. Izpostaviti velja dejstvo, da je etika in etičnost psihologovega delovanja hkrati tudi njegova obveza, ki po večini ne razlikuje med posameznimi vejami psihologije (klinična, šolska, rehabilitacijska itd.) ali modalitetami psihoterapevtske stroke (vedenjsko-kognitivna, analitska, sistemska itd.). Psiholog se je dolžan držati teh načel z nekaterimi opisanimi izjemami in hkrati zagotavljati klientu vse potrebne pogoje, da so načela dobrobiti, zaupnosti, integritete, pristojnosti in spoštovanja človekovih pravic lahko tudi izpolnjena.

Literatura

1. Ethical principles of psychologists and code of conduct. *Am Psychol.* 2002; 57 (12): 1060–73. Dostopno na: <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>. (citirano 21.11.2016).
2. Sturm CA, Hancock KA, Cerbone AR, de La Cancela V, Connell MA, Foote WE, et al. Determination and documentation of the need for practice guidelines. *Am Psychol.* 2005; 60 (9): 976–8.
3. Widiger TA, Rorer LG. The responsible psychotherapist. *Am Psychol.* 1984; 39 (5): 503-15.
4. Pope KS, Tabachnick BG, Keith-Spiegel P. Ethics of practice: beliefs and behaviours of psychologists as therapists. *Am Psychol.* 1987; 42 (11): 993-1006.
5. Tubbs P, Pomerantz AM. Ethical behaviours of psychologists: changes since 1987. *J Clin Psychol.* 2001; 57 (3): 395-9.
6. Milgram, S. *Obedience to authority: an experimental view.* New York: Harper & Row; 1974